

GABRIEL GARCÍA
MÁRQUEZ

A trăi pentru a-ți
povesti viața

Traducere din limba spaniolă,
prefață și note de

TUDORA ȘANDRU MEHEDINȚI

editura rao

1

Mama m-a rugat s-o însoțesc să vândă casa. Sosise la Barranquilla în dimineața aceea din satul îndepărtat în care locuia și n-avea nici cea mai vagă idee cum să dea de mine. Întrebând în dreapta și-n stânga, pe la cunoscuți, i s-a spus să mă caute la librăria Mundo sau prin cafenelele din preajmă, unde mă duceam de două ori pe zi să stau de vorbă cu prietenii mei scriitori. Cel care i-a spus asta a prevenit-o: „Fiți cu băgare de seamă fiindcă sunt nebuni de legat“. Sosi la douăsprezece fix. Își croi drum cu mersu-i ușor printre mesele cu cărți expuse, se postă în fața mea, privindu-mă în ochi cu zâmbetul năzdrăvan din zilele ei cele mai bune și, înainte ca eu să pot reacționa, îmi spuse:

— Sunt mama ta.

Ceva se schimbase în înfățișarea ei, ceea ce m-a împiedicat s-o recunosc de la prima vedere. Avea patruzeci și cinci de ani. Adunând cele unsprezece nașteri, petrecuse aproape zece ani însărcinată și cel puțin tot atâția alăptându-și copiii. Încărunțise de tot înainte de vreme, ochii îi erau mai mari și mai uimiți în spatele primilor săi ochelari cu lentile bifocale, și purta un doliu sever, din cap până-n picioare, după moartea mamei sale, dar mai păstra încă frumusețea romană din portretul ei de nuntă,

înnobilată acum de o aură autumnală. Înainte de orice, chiar înainte de a mă îmbrățișa, îmi spuse în felul ei ceremonios obișnuit:

– Am venit să te rog să mă însoțești ca să vând casa.

N-a fost nevoie să-mi spună care, nici de unde, fiindcă pentru noi nu exista decât o casă pe lume: casa bătrânească a bunicilor din Aracataca, acolo unde am avut norocul să mă nasc și unde n-am mai locuit de la opt ani. Tocmai renunțasem la Facultatea de Drept după șase semestre, pe care le destinasem mai cu seamă citutului a tot ceea ce-mi cădea în mână și recitatului pe de rost din poezia fără seamăn a Secolului de Aur spaniol. Citisem deja, traduse și în ediții de împrumut, toate cărțile care mi-ar fi fost de-ajuns spre a învăța tehnica de a scrie romane și publicasem șase povestiri în suplimentele unor ziare, ce au stârnit entuziasmul prietenilor și au atras atenția câtorva critici. Aveam să împlinesc luna următoare douăzeci și trei de ani, săvârșisem infracțiunea de a nu mă prezenta la serviciul militar, eram veteran după două blenoragii și fumam zilnic, fără niciun presentiment, șizeci de țigări de tutun tare. Timpul liber mi-l petreceam când în Barranquilla, când la Cartagena de Indias, pe coasta dinspre Marea Caraibilor a Columbiei, supraviețuind regește cu ce mi se plătea pentru notele zilnice la *El Heraldo*, abia puțin mai mult decât nimic, și dormeam cât mai bine însoțit cu puțință pe unde mă apuca noaptea. Ca și cum n-ar fi fost de-ajuns incertitudinea în privința pretențiilor mele și haosul vieții pe care o duceam, împreună cu un grup de prieteni nedespărțiți ne pregăteam să publicăm, fără să avem fonduri, o revistă cutezătoare, pe care Alfonso Fuenmayor o plănuia de vreo trei ani. Ce altceva mai puteam dori? Nu din plăcere, ci mai degrabă pentru că eram strâmtorat, am

luat-o înaintea modei cu douăzeci de ani: mustață sălbatică, păr ciufulit, blugi, cămăși cu flori nedeslușite și sandale de pelerin. În întunericul unui cinematograf și neștiind că eu eram prin apropiere, o prietenă de pe atunci i-a spus cuiva: „Bietul Gabito, e un om pierdut“. Așa încât, atunci când mama m-a rugat să merg cu ea ca să vindem casa, nimic nu m-a oprit să accept. Ea mi-a mărturisit că n-avea destui bani și din orgoliu i-am spus că-mi suportam singur cheltuielile.

La ziarul unde lucram nu puteam rezolva nimic. Mă plăteau trei pesos pentru fiecare notă zilnică și patru pentru un editorial, atunci când lipsea vreunul dintre editorialiștii din redacție, însă abia îmi ajungeau. Am încercat să fac un împrumut, dar directorul mi-a amintit că datoria mea inițială ajungea la peste cincizeci de pesos. În seara aceea am săvârșit o faptă de care niciunul dintre prietenii mei n-ar fi fost în stare. La ieșirea din cafeneaua Colombia, lângă librărie, m-am dus să-l întâlnesc pe don Ramón Vinyes, bătrânul maestru și librar catalan, și l-am rugat să-mi împrumute zece pesos. N-avea decât șase. Nici mama și nici eu, de bună seamă, nu ne-am fi putut imagina că plimbarea aceea nevinovată de numai două zile avea să fie atât de hotărâtoare pentru mine, încât nici cea mai lungă și mai sânguincioasă viață nu mi-ar fi de-ajuns s-o povestesc până la capăt. Acum, la peste șaptezeci și cinci de ani bătuți pe muchie, știu că a fost decizia cea mai importantă din câte a trebuit să iau în cariera mea de scriitor. Adică în toată viața mea. Până la adolescență, memoria este mai interesată de viitor decât de trecut, astfel că amintirile mele despre sat nu erau încă idealizate de nostalgie. Mi-l aduceam aminte așa cum era: un loc bun de trăit, unde toată lumea se cunoștea, pe malul unui râu cu ape diafane, ce curgeau repezi

într-o albie de pietre lustruite, albe și uriașe, ca niște ouă preistorice. Pe înserat, mai ales în decembrie, când treceau ploile și aerul devenea diamantin, Sierra Nevada de Santa Marta părea că atinge cu piscurile-i dalbe plantațiile de bananieri de pe malul celălalt. De acolo se vedeau indienii *aruhaco* alergând în șiruri de furnicuțe pe coastele muntelui, cu sacii de ghimbir în spinare și mestecând frunze de coca pentru a-și face viața mai ușoară. Noi, copiii, ne amăgeam pe atunci cu speranța de a face bulgări din zăpezile veșnice și de a ne juca de-a războiul pe ulițele arzătoare. Căci arșița era atât de neverosimilă, mai cu seamă în timpul siestei, încât oamenii mari se plângeau din pricina ei de parc-ar fi fost o surpriză în fiecare zi. De când m-am născut, am auzit repetându-se fără răgaz că drumul de fier și instalațiile de la United Fruit Company au fost făcute noaptea, pentru că ziua era cu neputință să pui mâna pe uneltele înfierbântate de soare.

Singura posibilitate de a merge la Aracataca de la Barranquilla era să călătorești cu o namilă de șalupă cu motor pe un canal săpat de brațe de sclavi pe vremea coloniei, și apoi printr-o mlaștină necuprinsă cu ape tulburi și dezolante, până la misterioasa localitate Ciénaga. Acolo se lua un tren personal, care la începuturile lui fusese cel mai bun din țară și cu care se parcurgea ultima parte a drumului prin imensitățile plantațiilor de bananieri, cu multe halte leneșe prin sate ocolite și încinse și gări solitare. Acesta a fost drumul pe care mama și cu mine l-am străbătut de la șapte seara, pe 18 februarie 1950, într-o sâmbătă – în ajun de carnaval – pe un potop neobișnuit în anotimpul acela și cu treizeci și doi de pesos bani gheață ce ne-ar fi ajuns anevoie ca să ne putem întoarce, dacă nu vindeam casa în condițiile stabilite.

Alizeele erau atât de turbate în seara aceea, încât în portul fluvial mi-a fost greu s-o conving pe mama să se îmbarce. Avea și de ce. Șalupele erau imitații de dimensiuni reduse ale vaselor cu abur din New Orleans, dar cu motoare cu benzină care-i făceau pe toți cei de la bord să se cutremure ca scuturați de friguri. Aveau un salonaș cu stâlpi de agățat hamacuri la înălțimi diferite și cu bănci de lemn unde fiecare se așeza cum putea, dând din coate, cu tot felul de sarsanale, baloturi de mărfuri, coșuri cu găini și chiar porci vii. Aveau câteva cabine sufocante cu două paturi de cazarmă, mai întotdeauna ocupate de târfulițe amărâte, care prestau servicii de urgență cât ținea călătoria. Întrucât în ultimul moment n-am găsit niciuna liberă și nici n-aveam hamacuri, mama și cu mine am luat cu asalt două scaune de fier de pe culoarul din mijloc și ne-am pregătit să ne petrecem noaptea acolo.

După cum se temea ea, furtuna a biciuit temerara ambarcație pe când traversam fluviul Magdalena, care, la o mică distanță de estuar, are un temperament oceanic. Eu cumpărasem în port o provizie zdravănă de țigări dintre cele mai ieftine, cu tutun negru și o foiță căreia nu-i lipsea mult să fie hârtie de ambalaj, și am început să fumez așa cum o făceam pe atunci, aprinzând țigară de la țigară, în vreme ce reciteam *Lumină de august* de William Faulkner, scriitorul care era pe atunci cel mai fidel dintre demonii mei tutelari. Mama s-a prins de șiragul ei de mătânii ca de un cabestan în stare să scoată un tractor eșuat în nisip sau să țină un avion în aer și, după cum îi era obiceiul, n-a cerut nimic pentru ea, ci prosperitate și viață lungă pentru cei unsprezece orfani ai săi. Rugăciunea ei a ajuns pesemne unde se cuvenea, fiindcă ploaia se domoli când am intrat pe canal, iar briza abia mai sufla, cât să gonească țânțarii. Atunci mama a pus bine

mătăniile și un lung răstimp a cercetat în liniște iureșul vieții care se desfășura în preajma noastră.

Se născuse într-o casă modestă, dar a crescut în splendoarea efemeră a companiei bananiere, din care i-a rămas numai o educație îngrijită de fată bogată, făcută la colegiul „Înfățișarea Maicii Domnului“, în Santa Marta. În timpul vacanțelor de Crăciun broda la gherghef cu prietenele, cânta la clavecin pe la târgurile de binefacere și se ducea cu o mătușă care o însoțea pretutindeni la balurile cele mai selecte ale timoratei aristocrații de prin partea locului, dar nimeni nu-i cunoscuse niciun logodnic, când s-a măritat, împotriva voinței părinților, cu telegrafistul satului. Virtuțile ei cele mai renumite încă de pe atunci erau simțul umorului și sănătatea de fier pe care vitregiile sorții n-aveau să reușească să le distrugă în lunga ei viață. Dar cea mai surprinzătoare și, tot de pe atunci, cea mai greu de bănuat virtute stătea în talentul nemaipomenit cu care izbutea să-și ascundă extraordinara tărie de caracter: un Leu perfect. Asta îi îngăduise să statornicească o putere matriarhală a cărei dominație ajungea până la rudele cele mai îndepărtate, aflate în locuri la care nici nu te-ai fi gândit, ca un sistem planetar mănuit de ea din bucătărie, cu un firicel de glas și aproape fără să clipească, pe când fierbea oala cu fasole.

Văzând-o cum suportă netulburată acea călătorie îngrozitoare, mă întrebam cum putuse să treacă atât de repede și cu atâta stăpânire de sine peste nedreptățile sărăciei. Nimic mai grăitor ca noaptea aceea pentru a o pune la încercare. Țânțarii setoși de sânge, căldura compactă și grețoașă din pricina mълului din canalele pe care șalupa le răscolea înaintând, vânzoleala pasagerilor fără somn care nu-și mai găseau locul, totul părea făcut dinadins ca să scoată din minți natura cea mai călită. Mama

îndura totul neclintită pe scaunul ei, în vreme ce fetele care se vindeau pe bani își strângeau recolta de carnaval în cabinele vecine, travestite în bărbați sau în codane din popor. Una dintre ele intrase și ieșise de mai multe ori, de fiecare dată cu alt client, chiar pe lângă scaunul mamei. Am crezut că n-o văzuse.

Dar când intră și ieși a patra sau a cincea oară în mai puțin de un ceas, o urmări cu o privire plină de compătimire până în capătul coridorului.

– Sărmanele fete, oftă, ce trebuie ele să facă pentru a-și duce traiul e mai rău decât munca.

Stătu așa până la miezul nopții, când eu am obosit să mai citesc cu scuturăturile acelea de nesuportat și cu luminile nenorocite de pe coridor și m-am așezat lângă ea să fumez, încercând să ies la liman din nisipurile mișcătoare ale ținutului Yoknapatawpha. Dezertasem de la universitate cu un an în urmă, cu iluzia temerară de a trăi din jurnalism și din literatură, fără să fie nevoie să le învăț, însuflețit de o frază pe care cred că am citit-o la Bernard Shaw: „De mic am fost silit să-mi întrerup educația ca să merg la școală“. N-am fost în stare să vorbesc despre asta cu nimeni, căci simțeam, fără s-o pot explica însă, că rațiunile mele puteau fi valabile doar pentru mine însumi.

A încerca să-mi conving părinții de asemenea nebulnie, când ei își puseseră atâtea speranțe în mine și cheltuiseră atâtea bani pe care nu-i aveau, era timp pierdut. Mai ales în privința tatei, care mi-ar fi iertat orice, în afară de faptul de a nu atârna pe perete o diplomă universitară oarecare, pe care el n-a putut-o avea. Comunicarea s-a întrerupt. După aproape un an mă tot gândeam să mă duc să-l văd pentru a-i explica motivele mele, când a apărut mama cu rugămintea s-o însoțesc ca să vândă casa. Totuși, ea n-a pomenit deloc subiectul până după miezul

noptii, pe șalupă, când a simțit ca un fel de revelație supranaturală că, în sfârșit, găsisese prilejul potrivit să-mi spună ceea ce era neîndoios motivul real al călătoriei sale, și începu în felul și pe tonul, și cu cuvintele alese la milimetru pe care trebuie să le fi ticluit îndelung în singurătatea nopților ei fără somn, cu mult înainte de a o porni la drum.

– Tatăl tău e foarte mâhnit, spuse ea.

Iată deci infernul atât de temut! Începea, ca întotdeauna, când te așteptai mai puțin și cu o voce liniștitoare ce n-avea să se schimbe orice s-ar fi întâmplat. Numai ca să respect ritualul, deoarece cunoșteam prea bine răspunsul, am întrebat-o:

– Și de ce?

– Pentru că te-ai lăsat de învățătură.

– Nu m-am lăsat, i-am spus. Mi-am schimbat doar profesia.

Gândul unei discuții serioase i-a ridicat moralul.

– Tatăl tău zice că e același lucru.

Știind că nu era adevărat, i-am spus:

– Și el a renunțat la învățătură ca să cânte la vioară.

– N-a fost așa, replică ea plină de însuflețire. Cânta la vioară numai la petreceri și când făcea serenade. Dacă s-a lăsat de învățătură a fost pentru că n-avea nici ce să mănânce. Dar în mai puțin de o lună a învățat telegrafia, care pe atunci era o profesie foarte bună, mai ales în Aracataca.

– Și eu trăiesc din ce scriu pe la ziare, i-am zis.

– Spui asta ca să nu mă necăjești, răspunse ea. Dar se vede de la o poștă că o duci rău. Până într-atât, încât văzându-te în librărie nici nu te-am recunoscut.

– Nici eu nu te-am recunoscut pe dumneata, i-am spus.

– Dar nu din același motiv. Eu am crezut că erai un cerșetor. Se uită la sandalele mele scâlciate și adăugă: Și fără ciorapi.

– E mai comod, i-am spus. Două cămăși și două perechi de chiloți: una pe mine și alta la uscat. De ce altceva e nevoie?

– De puțină demnitate, a zis ea. Însă și-a îndulcit îndată spusele, schimbând tonul: Ți-o spun fiindcă te îndrăgim mult.

– Știu, i-am zis. Dar spune-mi ceva: dumneata în locul meu n-ai face la fel?

– N-aș face, răspunse ea, dacă în felul acesta mi-aș supăra părinții.

Amintindu-mi de tenacitatea cu care a izbutit să forțeze împotrivirea familiei pentru a se mărita, i-am spus, râzând:

– Îndrăznește să te uiți la mine!

Dar ea își feri privirea cu seriozitate, pentru că știa prea bine ce-mi trecea prin cap.

– Nu m-am măritat până n-am avut binecuvântarea părinților mei, spuse ea. Cu de-a sila, e drept, dar am avut-o.

Întrerupse discuția, nu fiindcă argumentele mele ar fi convins-o, ci pentru că voia să se ducă la toaletă și n-avea încredere în condițiile igienice. Am vorbit cu nostromul dacă nu exista vreun loc mai curat, dar mi-a explicat că el însuși folosea latrina comună. Și conchise, de parcă tocmai l-ar fi terminat de citit pe Conrad: „Pe mare toți suntem la fel“. Astfel încât mama s-a supus legii tuturor. Când a ieșit, reacția ei a fost exact pe dos de cum mă așteptam: abia dacă-și putea stăpâni râsul.

– Închipuie-ți, îmi spuse, ce-o să creadă tatăl tău dacă mă întorc cu o boală lumească?

După ce a trecut de miezul nopții am avut o întârziere de trei ceasuri, căci smocurile de anemone ale canalului astupaseră elicele, șalupa a eșuat pe un teren cu mangrove și mulți pasageri au fost nevoiți s-o tragă de pe țărm cu funiile de la hamacurile lor. Căldura și țăntarii ajunseră de nesuportat, dar mama i-a fentat cu niște rafale de somn instantanee și intermitente, celebre de mult în familie, care-i îngăduiau să se odihnească fără a pierde șirul conversației. Când s-a reluat călătoria și s-a simțit briza proaspătă, s-a trezit cu desăvârșire.

– În orice caz, oftă ea, trebuie să-i duc un răspuns tatălui tău.

– Mai bine nu-ți face griji, i-am spus cu aceeași inocență. O să vin în decembrie și atunci o să-i explic totul.

– Mai sunt zece luni, spuse ea.

– La urma urmelor, anul acesta nu se mai poate aranja nimic la universitate, i-am zis.

– Promiți cu adevărat că ai să vii?

– Promit, i-am spus. Și pentru prima dată am între-zărit o anume neliniște în vocea ei.

– Pot să-i spun tatălui tău că ai să-i spui da?

– Nu, i-am răspuns neștrămutat. Asta nu.

Era limpede că încerca să caute altă ieșire. Dar n-am ajutat-o.

– Atunci mai bine să-i spun dintr-odată tot adevărul, spuse ea. Așa n-o să pară o minciună.

– Bine, i-am zis, ușurat. Spune-i-l!

A rămas așa și cineva care n-ar fi cunoscut-o bine ar fi crezut că totul se termina în felul acesta, dar eu știam că era doar un răgaz ca să-și tragă sufletul. Puțin mai târziu, a adormit adânc. O briză ușoară goni țăntarii și îmbălsămă aerul proaspăt cu mireasmă de flori. Șalupa a căpătat atunci zveltețea unui velier.

Ne aflam în Ciénaga Grande, altul dintre miturile copilăriei mele. O străbătusem navigând în mai multe rânduri, când bunicul meu, colonelul Nicolás Ricardo Márquez Mejía – căruia noi, nepoții, îi spuneam Papaletto – mă ducea de la Aracataca la Barranquilla să-mi vizitez părinții. „Nu trebuie să simți teamă față de mlaștină, ci respect“, îmi spusese el, vorbind de capriciile imprevizibile ale apelor, care păreau când un iaz, când un ocean neîmblânzit. În anotimpul ploilor mlaștina era la discreția furtunilor de la munte. Din decembrie până în aprilie, când timpul trebuia să fie blând, alizeele din nord se năpusteau asupra-i cu atâta înverșunare, că fiecare noapte era o aventură. Bunica dinspre mamă, Tranquilina Iguarán – Mina –, nu se încumeta s-o străbată decât în cazuri de extremă urgență, după o călătorie de groază când au fost nevoiți să-și caute refugiu până în zori la vărsarea fluviului Riofrío.

În noaptea aceea, din fericire, mlaștina era liniștită. De la ferestrele de la prora, unde am ieșit să respir aer curat cu puțin înaintea de a se crăpa de ziuă, luminile bărcilor pescărești pluteau ca niște stele pe apă. Erau nenumărate și pescarii nevăzuți stăteau de vorbă ca într-o vizită, căci vocile aveau o rezonanță spectrală pe cuprinsul mlaștinii. Sprijinit cu coatele de balustradă, străduindu-mă să ghicesc profilul muntelui, mă luă prin surprindere prima lovitură de gheară a nostalgiei.

Într-o dimineață ca aceasta, în zori, pe când traversam Ciénaga Grande, Papaletto m-a lăsat dormind în cabină și s-a dus la bufet. Nu știu cât să fi fost ceasul când, prin vuietul ventilatorului ruginit și hurducăiala bidoanelor din cabină, m-a trezit larma stărnită de o mulțime de oameni.